

вные права, свободы и обязанности граждан СССР/ Советское государственное право: Учебник. М., 1985. 17. Козлова Е.И. Конституционные права и свободы человека и гражданина// Государственное право Российской Федерации/ Под ред. О.Е. Кутафина. М., 1996. 18. Философия: Учебник для вузов/ Под ред. В.П. Сальникова и др. СПб., 1999. 19. Философский словарь/ Под ред. И.Т. Фролова. М., 1986. 20. Стремухов А.В., Гасанов К.К. Свойства основных прав человека как правовое явление// История государства и права. 2003. № 6. 21. Морозов В.В., Морозов В.Д. Диалектика: системы и развитие. Минск, 1978. 22. Советский энциклопедический словарь/ Гл. ред. А. М. Прохоров. М., 1984. 23. Гегель В.Ф. Наука логики. М., 1971. Т. 2.

Надійшла до редколегії 05.09.05

К.А. Бугайчук

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ ЩОДО АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Право на захист життя, здоров'я, власності й інших благ є найважливішим, природним, невід'ємним правом громадянина. Держава його легалізує, тобто формулює, уточнює обсяги, закріплює процедури реалізації, установлює обов'язок службовців державних і муніципальних органів, посадових осіб, у певний термін розглядати й вживати заходи у зв'язку з зверненнями, і воно стає регульованим законом. Якщо юридичними нормами закріплене певне суб'єктивне право громадян, але не забезпечене належним захистом, то такі норми в значній мірі декларативні. Створення скоординованої системи гарантій особистих прав громадян – необхідна умова становлення правової держави. Зважаючи на вищезазначене, особливої актуальності набуває питання щодо адміністративно-правового захисту прав громадян відповідними суб'єктами. Як зазначалося нами раніше, у центрі дослідження адміністративно-правового захисту фізичних і юридичних осіб знаходяться теоретичні і практичні проблеми регулювання цього захисту як складової частини правоохоронної діяльності державних органів їх посадових осіб, що охоплює розгляд правозахисних справ, включаючи адміністративно-правові спори, і прийняття по них рішень у встановлених законом формах і порядку. Узагальнено можна говорити про два головні напрямки юридичного захисту особистості: від злочинів, деліктів і інших неправомірних дій інших громадян, юридичних осіб; від неправомірних і недоцільних дій суб'єктів влади. Адміністративно-правовий захист фізичних і юридичних осіб, на нашу думку, повинен відноситися до другого напрямку [1].

Основні засоби захисту прав і інтересів громадян від зловживань, бюрократизму, некомпетентності, інертності й інших аномалій у діяльності носіїв владних повноважень наступні: створення й організація повсякденної роботи уповноважених державних (муніципальних) органів (суду, прокуратури, державних інспекцій і ін.). найважливішим завданням яких є захист правопорядку; існування й діяльність незалежних від держави інститутів громадського суспільства, здатних надати допомогу громадянам. Серед них є інститути, створені спеціально для цієї мети (адвокатура, товариство захисту прав споживачів), для яких така діяльність є важливою (профспілки), а також інші (засоби масової інформації, політичні партії, релігійні

об'єднання, добровільні товариства й т.д.); активна діяльність самих громадян, що використовують надані їм права [2, с.103].

На нашу думку, саме роль саме політичних партій у адміністративно-правовому захисті прав громадян залишається дотепер не дослідженою, хоча в тій чи іншій мірі ці питання відображають наукові праці К.Г. Булатова, В.Д. Сорокіна, Д.М. Бахраха, Б.Н. Габричидзе, Б.М. Лазарєва, Ю.М. Козлова, М.С. Студеникіної, Н.Г. Салищєвої, В.С. Стефанюка, Л.Л. Попова й ін. [3-8].

Політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [9].

Згідно зі ст.12 Закону України «Про політичні партії в Україні» політичні партії мають право:

1) вільно провадити свою діяльність у межах, передбачених Конституцією України, цим Законом та іншими законами України;

2) брати участь у виборах Президента України, до Верховної Ради України, до інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у порядку, встановленому відповідними законами України;

3) використовувати державні засоби масової інформації, а також засновувати власні засоби масової інформації, як передбачено відповідними законами України;

4) підтримувати міжнародні зв'язки з політичними партіями, громадськими організаціями інших держав, міжнародними і міжурядовими організаціями, засновувати (вступати між собою у) міжнародні спілки з додержанням вимог цього Закону;

5) ідейно, організаційно та матеріально підтримувати молодіжні, жіночі та інші об'єднання громадян, подавати допомогу у їх створенні. Політичним партіям гарантується свобода опозиційної діяльності, у тому числі:

– можливість викладати публічно і обстоювати свою позицію з питань державного і суспільного життя;

– брати участь в обговоренні та оприлюднювати і обґрунтовувати критичну оцінку дій і рішень органів влади, використовуючи для цього державні і недержавні засоби масової інформації в порядку, встановленому законом;

– вносити до органів державної влади України та органів місцевого самоврядування пропозиції, які обов'язкові для розгляду відповідними органами в установленому порядку [9].

На основі цього, ми спробуємо визначити основні форми діяльності політичних партій щодо адміністративно-правового захисту громадян. На нашу думку, це:

– діяльність представників політичних партій – депутатів всіх рівнів, яка включає сприяння в реалізації громадянами своїх прав усіх видів, а також діяльність, спрямовану на захист цих прав, які були порушені незаконними діями органів державної влади та місцевого самоврядування. Цю діяльність депутатів – представників політичних партій щодо захисту прав

та свобод громадян ми можемо поділити на два напрямки: законотворчу та контролюючу;

- організація та проведення масових акцій (мітингів, демонстрацій, пікетів і т.д.), щодо незаконних дій органів державної влади та місцевого самоврядування.

- надання населенню юридичних консультацій з приводу захисту їх порушених прав через створені системи громадських приймалень, та партійних ЗМІ.

Перша форма діяльності має кілька напрямків, а саме: направлення депутатських запитів та звернень, розгляд звернень громадян, здійснення особистого прийому громадян, направлення вимог щодо отримання інформації про порушення прав громадян.

Депутатський запит – це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, яка заявляється на сесії Верховної Ради України до Президента України, до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції [10]. Депутатський запит вноситься у письмовій формі народним депутатом, а у випадку, передбаченому пунктом 34 частини першої статті 85 Конституції України, також на вимогу групи народних депутатів (можливо і представників політичної партії) чи комітету Верховної Ради України, і розглядається на засіданні Верховної Ради України [10].

Депутатське звернення – викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата, звернена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, керівники підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, яким адресовано депутатське звернення, зобов'язані протягом 10 днів з моменту його одержання розглянути і дати письмову відповідь. У разі неможливості розгляду звернення народного депутата у визначений строк його повідомляють про це офіційним листом з викладенням причин продовження строку розгляду. Строк розгляду депутатського звернення, з урахуванням продовження, не може перевищувати 30 днів з моменту його одержання [10].

Народний депутат України зобов'язаний розглядати звернення виборців відповідно до вимог та в порядку, встановленому Законом України «Про звернення громадян». Народний депутат розглядає всі одержані ним пропозиції, заяви та скарги виборців, узагальнює їх, за необхідності вносить відповідні пропозиції до Верховної Ради України та її органів, а також до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Про результати розгляду пропозицій, заяв та скарг громадян органи та посадові особи зобов'язані повідомити громадянина, від якого надійшло звернення, і народного депутата у терміни, встановлені Законом України «Про

звернення громадян». Про це ж говорить і Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» 2002 року. Зокрема він також говорить про те, що депутат місцевої ради розглядає пропозиції, заяви і скарги громадян, які надійшли до нього, вживає заходів до їх своєчасного, обґрунтованого вирішення; вивчає причини, які породжують скарги громадян, і вносить свої пропозиції щодо їх усунення до органів місцевого самоврядування, до місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, систематично веде прийом громадян [11]. Депутат місцевої ради може направляти одержані ним пропозиції, заяви і скарги до відповідних органів, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, об'єднань громадян, якщо вирішення питань належить до їх повноважень, які зобов'язані розглянути їх відповідно до закону і про результати повідомити заявника, а також депутата місцевої ради. Крім того, депутат місцевої ради як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу у разі виявлення порушення прав та законних інтересів громадян або інших порушень законності має право вимагати припинення порушень, а в необхідних випадках звернутися до відповідних місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, а також до правоохоронних і контролюючих органів та їх керівників з вимогою вжити заходів щодо припинення порушень законності. У разі невжиття відповідних заходів посадові особи місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та керівники правоохоронних і контролюючих органів, до яких звернувся депутат місцевої ради, несуть адміністративну або кримінальну відповідальність, встановлену законом [11].

Парламентська діяльність політичних партій знаходить своє відображення у вигляді поданих законопроектів від відповідних фракцій, а також офіційних заяв. Як приклад, можна згадати заяви фракції Української Народної Партії про неприпустимість зниження рівня життя та соціальних гарантій більшості громадян України від 24 червня 2005 р., заява щодо погіршення умов діяльності малого та середнього бізнесу від 17 травня 2005 р., проект Закону України «Про угоди щодо земельної частки (паю)», внесений від імені депутатської групи «Соборність», який був розроблений у відповідь на численні звернення виборців-селян до органів державної влади і управління, до народних депутатів України з приводу скуповування посередницькими структурами та окремими особами сертифікатів на право на земельну частку (паю) та багато інших. Депутати фракції Соціалістичної партії України за 6 місяців 2005 р. за матеріалами листів виборців щодо порушень прав та свобод підготували й направили керівникам різних галузей влади 264 депутатські запити, а фракції СДПУ(о) 365 запитів і т.д. [12-15].

Політичні партії організують численні масові акції проти порушення прав та свобод громадян діями або бездіяльністю органів виконавчої влади.

Так, 29 серпня 2005 р. у Дубні на Рівненщині члени міської та районної організацій партії «Народний Союз Наша Україна» провели перший етап акції «Чисте місто – чисте сумління». 1 вересня 2005 року відбулась транснаціональна акція підтримки грузинських журналістів-опозиціонерів у 6 країнах. В Україні її проводила ціла низка громадських організацій, зокре-

ма, ВГО «Пора!», громадська ініціатива «Знаю!», Міжнародна Амністія та інші. Партії Зелених України вдалося повернути Києву 70 гектарів лісу в районі Харківської площі міста, що їх київські чиновники планували віддати шведській компанії ІКЕА для будівництва гігантського торговельного комплексу. Члени севастопольської організації СПУ 8 серпня 2005 р. пікетували Гагарінську райдержадміністрацію міста щодо недопущення будівництва двох терміналів для перевалки білої глини, коксу і металу біля Камишової бухти в Севастополі, що може порушити баланс екології в регіоні та грубо порушує екологічні права громадян на безпечне для життя природне середовище [13, 16-18].

Щодо юридичних консультацій як форми діяльності політичних партій щодо захисту прав і свобод громадян, то останнім часом набула певного розповсюдження практика прийому громадян не тільки в депутатських приймальнях, а й у партійних громадських приймальнях.

Яку ж інформацію можуть отримати виборці, звернувшись до партійної приймальні? По-перше, інформацію про відповідні державні установи (місцерозташування, час прийому, до кого конкретно звернутися), які можуть вирішити те чи інше проблемне соціальне питання. У багатьох випадках громадяни звертаються саме з такою метою.

По-друге, кожен громадянин може отримати інформацію про конкретний алгоритм, за яким потрібно діяти, щоб вирішити різноманітні проблеми. Наприклад, для того, щоб вирішити питання щодо отримання певних пільг, необхідно в письмовій формі звернутися до керівника відповідного відділу соціального захисту, подати копії відповідних документів, які підтверджують право громадянина на таку пільгу. Крім того, громадянин повинен зареєструвати свій лист (на жаль, про це знають не всі) і, відповідно до Закону України «Про звернення громадян», упродовж місяця отримати вичерпну відповідь, або отримати відповідні пільги. Якщо ж все закінчується відпискою, то особа, яка зверталася, може подати на вищеназначену установу в суд. Відповідно, юрист приймальні може кваліфіковано, і що є важливим, безкоштовно, підготувати позивача до судового процесу. По-третє, у партійних громадських приймальнях громадяни можуть отримати вичерпну інформацію про будь-які права, якими вони забезпечені відповідно до українського законодавства. Багато громадян навіть не знають про своїх прав і про те, яким чином їх можна відстоювати.

На жаль, система партійних громадських приймалень ще не набула достатнього розвитку, але деякі політичні сили вже давно працюють в цьому напрямку. Так, наприклад, постановою Політбюро СДПУ(О) від 6 липня 2001 р. «Про громадську приймальню фракції СДПУ(О) у Верховній Раді України» були визначені функції та основні напрямки роботи приймалень та створена Центральна громадська приймальня фракції СДПУ(О) у Верховній Раді України. Станом на 1 січня 2005 року функціонують 1 республіканська, 24 обласних і 350 їх відділень. Найбільш розгалужена структура громадських приймалень СДПУ(О) у Харківській (43), Вінницькій (34), Львівській та Запорізькій (по 33), Кіровоградській (28), а також Хмельницькій, Волинській, Миколаївській, Луганській, Закарпатській, Рівненській областях та АР Крим.

За 2004 рік до громадських приймалень СДПУ(О) звернулось близько 30 тис. осіб, зокрема, в Харківській області – 6988 чол., Луганській – 3623 чол., Львівській – 3485, Чернівцях – 2356 чол. Основною тематикою звернень громадян є весь зріз економічних та соціальних проблем: порушення трудового законодавства, скарги на неправомірні дії або бездіяльність влади при вирішенні проблем комунального господарства, скарги на рішення судових інстанцій, дії правоохоронних органів, питання надання пільг, захисту прав соціально незахищених верств населення, цивільно-правові питання, звернення про надання матеріальної допомоги. За час роботи регіональними громадськими приймальнями СДПУ(О) накопичено певний позитивний досвід зі співпраці з іншими юридичними установами. Так, громадські приймальні активно співпрацюють з приватними юристами, місцевими юридичними консультаціями та компаніями, а саме: «Таврійський економіко-правовий центр» в АР Крим, «Хартія» у Запорізькій, «Прецедент» у Дніпропетровській, «Правком» у Чернігівській областях, «Міжнародна юридична служба» у Харкові тощо. За минулий 2004 рік лише Центральною громадською приймальною фракції СДПУ(О) у Верховній Раді України за ініціативи народних депутатів України – членів фракції СДПУ(О) направлено в різні інстанції, юридичним та фізичним особам 1798 звернень та роз'яснень, у тому числі, в центральні органи влади – 380, місцеві – 202, правоохоронні органи – 219 [14]. Крім СДПУ(О), партія «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» 28 липня 2005 року оголосила про створення мережі громадських приймалень у м. Києві і його районах. Мета створення громадських приймалень – надання всім жителям Києва додаткових можливостей для захисту своїх прав. Як сказав керівник громадської приймальні по м. Києву Сергій Міщенко «...створюючи громадські приймальні, ми, по суті, втілюємо в життя програму нашої партії: будуюмо незалежну і суверенну Україну, справедливе, економічно і духовно здорове суспільство, підвищуємо рівень соціального захисту населення. Сюди може звернутися будь-як громадянин або організація, і тут у них приймуть заяву, дадуть пораду і спробують допомогти» [19]. Окрім вищезазначених партій, мережа громадських приймалень є у «Партії регіонів» – 294. Так, наприклад, у Кривому Розі діють дві громадські приймальні Партії регіонів (а всього їх в області 31), фахівці цих приймалень здійснюють безкоштовну юридичну допомогу громадянам – від консультацій до представлення їхніх інтересів у судах [20].

З розвитком всесвітньої мережі Інтернет, на сайтах політичних партій «НДП», «Партії Зелених», СПУ, «Партії регіонів», «Народної партії», «НСНУ» з'явилися розділи, які мають назви «громадська приймальня», «зворотній зв'язок», «поради фахівців», де будь-яка людина може звернутися до фахівців за правовою допомогою (електронні юридичні консультації, або громадські приймальні) [13, 14, 16, 17, 20, 21, 22]. Поряд з вищезазначеним, політичні партії, через партійні ЗМІ (найчастіше це газети), друкують інформацію про свою діяльність, друкують поради для громадян з приводу захисту своїх прав, поширюють інформацію про мережу громадських приймалень. Так центральною громадською приймальною СДПУ(О) запроваджена рубрика «Юридична консультація», яка ведеться потижнево

в партійному друкованому органі «Наша газета +», партія СПУ випускає газету «Товариш», яка має й електронну версію, де існує рубрика «За свої права». На сторінках цієї газети досвідчені юристи члени СПУ надають безкоштовну правову допомогу громадянам України [13, 14, 21]. НДП надає інформацію про «гарячі» телефонні лінії (громадські приймальні) в такі друковані ЗМІ: «Хрещатик», «Україна і світ сьогодні», «Київ сьогодні», «Козацька порада». Крім того, спеціальні листівки та флаєри, що містять зазначені телефонні номери, постійно розповсюджуються серед мешканців міст (зокрема Києва) виїзними громадськими приймальнями НДП та через поштові скриньки [21].

Наприкінці слід зробити наступні висновки:

– основним засобом захисту прав і інтересів громадян від зловживань, бюрократизму, некомпетентності, інертності й інших аномалій у діяльності носіїв владних повноважень є існування й діяльність незалежних від держави інститутів громадянського суспільства, здатних надати допомогу громадянам, серед яких велику роль грають політичні партії;

Основні форми діяльності політичних партій щодо адміністративно-правового захисту прав і свобод громадян це: діяльність представників політичних партій – депутатів всіх рівнів, яка включає сприяння в реалізації громадянами своїх прав усіх видів, а також діяльність, спрямовану на захист цих прав, які були порушені незаконними діями органів державної влади та місцевого самоврядування. Цю діяльність депутатів – представників політичних партій щодо захисту прав та свобод громадян ми можемо поділити на два напрямки: законотворчу та контролюючу; організація та проведення масових акцій (мітингів, демонстрацій, пікетів і т.д.), щодо незаконних дій органів державної влади та місцевого самоврядування; надання населенню юридичних консультацій з приводу захисту їх порушених прав через створені системи громадських приймалень та партійних ЗМІ.

Список літератури: 1. Бугайчук К.Л. Щодо сутності адміністративно-правового захисту прав громадян та юридичних осіб // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2004. Вип. №27. 2. Бахрах Д.Н. Административное право России: Учебник для вузов, М., 2002. 3. Габричидзе Б.Н., Чернявский А.Г. Административное право Российской Федерации: Учебник для вузов, М., 2001. 4. Булатов К.Г. Проблемы административно-правовой защиты физических и юридических лиц. Махачкала, 1997. 5. Сорокин В.Д. Административный процесс и административно-процессуальное право. СПб., 2002. 6. Салищева Н.Г. Механизм защиты прав гражданина в сфере исполнительной власти // Общая теория прав человека. М., 1996. 7. Стефанюк В.С. Адміністративне право і адміністративно-правовий захист // Право України. 2001. Вип. №12. 8. Стефанюк В.С. Адміністративно-процесуальний кодекс України. Яким йому бути? // Право України. 1999. № 12. 9. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III // ВВР України. 2001. Вип. № 23. Ст. 118. 10. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 року № 2790-XII // ВВР України, 1993. Вип. № 3. Ст. 17. 11. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11 липня 2002 року № 93-IV // ВВР України. 2002. Вип. № 40. Ст. 290. 12.www.sobor.org.ua 13.www.spu.org.ua 14. www.sdpou.org.ua 15.www.unp-ua.org 16.www.greenparty.org.ua 17.www.razom.org.ua 18.www.kuchmizm.info 19.obozrevatel.com.ua 20.partyofregions.org.ua 21.www.ndp.org.ua 22.www.apu-ukraine.org.ua

Надійшла до редакції 15.09.05